

ETHNOGRAPHIA

Alapítva 1890-ben

A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata • 128. évf.

2017/2

KÜLÖNLENYOMAT

**„Égből szállott mireánk ez a korona,
Isten küldte azt neked miáltalunk”
IV. Károly koronázásának neológ izraelita
diskurzustradíciói**

„mi magyar zsidók soha nem szünő hálával és büszke öntudattal érezzük azt, hogy ez az áldott föld, s új királyunk ősi dicső trónusa hozta meg nekünk a Sámuel próféta aratásának gyümölcsét: a mi jogainkat, a mi igazunkat, hogy fölvettünk a nagy nemzet testvérszövetségébe”
(Kiss Arnold: „Szinarany koronát tettél a fejére...”
Egyenlőség 1917. január 6. 4.)

A Magyar Királyság utolsó koronázása a Nagy Háború társadalmi valóságába illeszkedett.¹ Az eseményt modern eszközökkel dokumentálták, a sajtó révén számos véleményformáló csoport értelmezte, emellett művészi alkotások és könnyen sokszorosítható populáris emléktárgyak örökítették meg. A nemzeti nagyok jubileumaival párhuzamosan Magyarországon a nemzeti ünnepkultúra formálódásában fellelhetjük a koronázásnak, az uralkodó születésnapjának, évfordulóinak megünneplését, és az uralkodóház tagjaihoz kötődő fontosabb eseményekről történő megemlékezést is. Lebonyolításukra felekezeti keretek között, istentiszteleteken került sor.² A szimbolikus politika közösségi rítusai a kor társadalmának felekezeti és egyleti tagolódása mentén valósultak meg. Az izraelita és más felekezetek vallási szövegeiben az uralkodó a társadalom fennálló rendjét képviselte, körülötte a társadalom kortárs struktúrája bontakozott ki. A Habsburg Monarchia, amelyet más birodalmakkal összehasonlítva gyakran „katolikus nagyhatalomként” emlegettek,³ a 20. század elejére a dinasztikus közösségen túl sokirányú gazdasági, társadalmi és kulturális kötődésrendszerre vált. Az Egyenlőség neológ izraelita budapesti hetilap az uralkodónak és a Dinasztíának tulajdonította a Monarchia népei és felekezetei közötti béke fennmaradását.⁴ A Dinasztíát egy olyan nemzetek és vallások fölötti intézményként mutatta be, amely egyedül hivatott a Birodalom egységének megőrzésére. A patrónus szerep a Dinasztíára kiterjesztve az orthodox híradásokban is tükröződött.⁵ Ennek a toposznak az előképei egyrészt az uralkodócsalád tagjainak védnöksége alatt álló uralkodói évfordulós

¹ A szerző az MTA – SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport (03 217) külső munkatársa.

² Barna 2016.

³ Vö.: Klieber 2010: 218–219.

⁴ Glässer 2016.

⁵ *Zsidó Híradó* 1898. okt. 27. 9. Hírek – Albrecht főherceg és a szentesi rabbi. *Zsidó Híradó*; 1889. febr. 3. 9. Hírek – Felekezeti béke.

kiadványokban, másrészt az uralkodó és az állam jólétéért mondott imaszövegekben és a hatalom iránti lojalitásról szóló vallási fejtegetésekben keresendők.⁶

A Habsburg Birodalom felekezeteinek diskurzustradícióira, a Monarchia felekezeti alapon megélt életvilágaira Rupert Klieber egyháztörténész mutatott rá katolikus, zsidó, muszlim, pravoszláv és protestáns példán.⁷ A háborús hátországban zajló koronázás esetében – amelyen a rendi Magyarország önképe és a modern társadalom reprezentációs igényei egyszerre jelentek meg⁸ – szintén elmondható az izraelita felekezeti értelmezések sajátos életvilágot felmutató volta. A koronás fő tisztelete a judaizmus vallási hagyományából eredt, ugyanakkor a koronázás értelmezései az új izraelita irányzati intézményrendszernek a modern polgári állam kereteivel egyidejű kiépülésére is utaltak. Kiss Arnold, izraelita költő, budai neológ rabbi az Egyenlőség neológ izraelita hetilap koronázást követő lapszámában közölt cikkében, a fenti idézetben, IV. Károly alakját és magát a szertartást – az események közötti lényegi azonosságot kereső zsidó időszemléletet követve – a szentírási időkkal állította párhuzamba. Ez általánosan is elmondható a neológ rabbik koronázási homíliáiról és az izraelita sajtó publicisztikáiról.

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy az izraelita felekezet Magyarországon hogyan adaptált és értelmezett egy olyan – államiságot jelképező – ritust, amely római katolikus felekezeti keretek között, koronázási mise részeként valósult meg? Milyen visszhangra talált a felekezeti keretek között megvalósuló lojalitás és hódolat a zsinagóga falai között? Ez hogyan illeszkedett a neológ közösség történetiségének rendjébe? Saját helyzetükre reflektálva miként jelenítették meg a haladás és a társadalom jobbá tételének toposzát? Hogyan vált a koronázás az egyenjogúság és a nemzethez tartozás ünneplésévé?

A ZSIDÓSÁG HELYKERESÉSE A TRÓNVÁLTÁS FOLYAMATÁBAN

Ferenc József gyásza és az új császár magyar királlyá koronázása, mind a háborús hátország szintjén, mind pedig az izraelita felekezeti értelmezésekben összefonódott. Maczó Ferenc megállapítja, hogy Ferenc József halálakor a császár-király személye alattvalói szemében eggyé vált államával, egyet jelentett az állandóságba vetett hittel. Uralkodása alatt nemzedékek követték egymást a változás tapasztalása nélkül. A múlttal való folytonosság és egy prosperáló korszak jelképévé lett.⁹ A társadalom különböző rétegeiben Ferenc Józsefről kialakult képet nagyban formálta a kortársak történelmi tapasztalata, az az életvilág, amelyben egyes felekezetek tagjaiként éltek.¹⁰ Bár a koronás fő tisztelete jelen volt a judaizmusban, az 1916. évi trónváltás mégis új helyzetet teremtett a zsidóság számára, amely az előző uralkodó alatt a bevett felekeze-

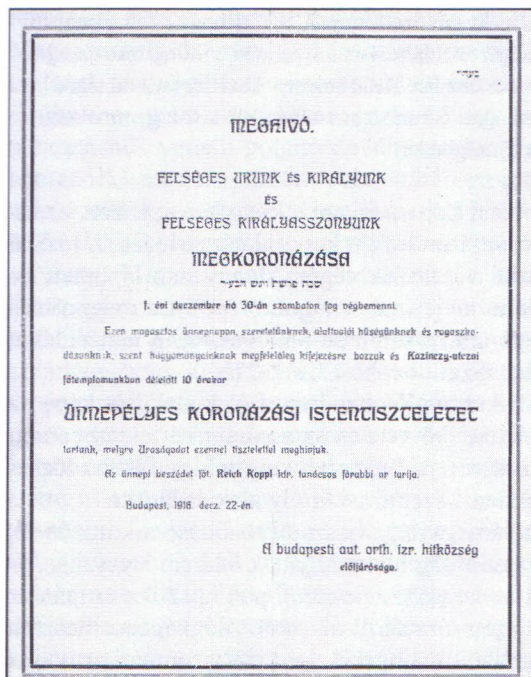
⁶ Vö. Unowsky 2006.; Damohorská 2010.

⁷ Klieber 2010.

⁸ Lásd Kertész 1917.

⁹ Maczó 2016b: 5.

¹⁰ Vö. Landgraf 2016.; Gerő 2016.

1. kép. A budapesti orthodox izraelita koronázási istentisztelet plakátja (Magyar Orthodox Izraelita Levéltár és Könyvtár)

a magyarországi zsidóságra.¹² A zsidóság életében bekövetkezett társadalmi változások okán Ferenc Józsefet még életében Mózeshez hasonlították, ami a gyászír és a trónváltás vonatkozásában is visszatérő toposz volt a rabbik beszédeiben, az egyiptomi szabadulás párhuzamát mutatva fel.¹³

Őt állunk Első Ferenc József ravatalánál. Elnyomott, üldözött nép voltunk, mikor trónjára lépett; ma egy szabad nemzet szabad polgárai[ként] siratjuk őt. Szabadságunk az Ő uralma alatt született. Jogainkat az Ő áldott keze rendelte el. A király keze, mely kinyitotta évszázados elnyomásunk kapuját, a király keze, mely kivitt a szabadba bennünket, olyan volt, mint egy apa keze, ki fáradt gyermekét vezet. A magyar Izraelnek minden házában halotti gyász, apáért való siralom. Bibliánk fenséges alakjaihoz volt Ő hasonló. Mózes volt bölcses[s] égében, szeretetében, józanságában. Mózes volt halálában is. A nagy aggastyán meghalt az

tek sorába emelkedett, tagjai pedig egyenjogú alattvalói lettek a Magyar Királyságnak. A koronázás izraelita felekezeti sajtóhírei egyúttal az új uralkodó trónra lépésének zsidóság jövőjére gyakorolt várható hatásait is megkísérelték tematizálni.

Ha a sajtóhírek tágabb társadalmi keretét tekintjük, akkor azok a gyászba borult fővárosban fogalmazódtak meg. Ahogyan Maczó Ferenc is megjegyzi, az uralkodó halálhíre nagyon gyorsan terjedt, már november 21-én este 11 órakor Budapesten a kávéházak és más szórakozóhelyek beszüntették a zenét és a mulatságot. Többen viszont csak másnap reggel értesültek róla. Az utcákon megjelentek a gyászlobogók, gyászkeretes uralkodói képek és a tömeg is gyászszalagot öltött magára.¹¹ Az Egyenlőség neológ izraelita hetilap négy nappal később gyászkeretben közölte az uralkodó elhunytát és történelmi áttekintést adott hosszú uralkodásáról, amit áldásosnak ítélt

¹¹ Maczó 2016b: 5.

¹² *Egyenlőség*, 1916. nov. 25. 5–7. I. Ferenc József tettei és nyilatkozatai a zsidóság ügyeiben. Vö. Lohrmann 2000: 212–213, 216.

¹³ A hasonlat hátterét az adta, hogy a kiegyezést követően az 1867/68-as törvényalkotási időszakban más sarkalatos kérdéshez hasonlóan törvényben (1867. évi 17. tc.) rendezték a zsidó jogállásának kérdést is.

utolsó hegyen, a jövő küszöbén. Add, ó Urunk, minden királyok Istene, hogy az Ő Jósúája vezethessen bennünket a béke és a fejlődés ígértföldjére. Bizunk benned, milliók Jósúája, új uralkodónk! Ifjuságot ott tölthetted a Mester oldalán. Reád helyezte kezét, felavatott téged. Mélységes a gyász közöttünk és szünni nem akar. Sirunk a pusztában, elhagyott gyermekek. Jöjj, Jósua és vezess bennünket diadalmas ifjusággal!¹⁴

Az Egyenlőség főszerkesztője, Szabolcsi Lajos, aki apját követte e székben, az elhunyt Ferenc József és Károly Ferenc József trónörökös kapcsolatára Mózes és Józsué hasonlatát alkalmazta. Ahogyan a pusztai vándorlás végén Mózes sem léphetett be Kánaánba, úgy Ferenc József sem láthatta meg az új világot. Népe(i)t a megpróbáltatásokkal teli, de diadalmasnak ígérkező úton a mellette felnövekvő, új nemzedéket képviselő Károly trónörökös mint Józsué vezeti tovább a béke felé.

A judaizált királyhű állampatrióta diskurzus Ferenc Józsefről kialakított képe az izraelita liturgia és a homíliák időszemléletét követte és az assmanni értelemben vett megalapozó emlékezet jelenre vonatkozatható párhuzamait kereste, így Ferenc József a kortárs írásokban és az emlékbeszédekben a szentírási király alakját öltötte.

A Világ Teremtője dicsőségének halvány evilági visszatükröződése a koronás fő, aki egyúttal a társadalom rendjének és a zsidóság biztonságának letéteményese is. Általánosabb jelenségről van szó, aminek az izraelita felekezeti publicisztika csupán az egyik lecsapódása. A judaizmus zsidó szétszóratról alkotott világméretebe illesztett uralkodói szerepről közérthető képet kaphatunk Singer S. Leo rimaszombati orthodox főrabbi 1907-ben *Kötelességtan* címen magyar nyelven közreadott, a polgári életvilághoz igazított valláserkölcsei kézikönyvéből is.¹⁵ Singer főrabbi a kötet hatalomra vonatkozó részeiben az Isten által legitimált uralkodó képét rajzolta meg.¹⁶

KORONÁZÁS ÉS HÁBORÚS ÉLETVILÁGOK

A koronázás neológ izraelita életvilágát a Nagy Háború és a nemzettel közös, annak egyenjogú részeként vállalt harc gondolata határozta meg. Az emancipációval elnyert egyenjogúság az izraelita közösségi emlékezetben visszatérő hivatkozási alappá vált a közösséget ért kihívások megítélésében és értelmezésében. Az emancipáció és az egyenjogúság eszméje meghatározta az izraelita közbeszédet, számos kihívásra adott közösségi válasznak lett az értelmezési kerete.

Az egyenjogúsítás tapasztalatának beépülése a közösségi emlékezetbe és önmeghatározásba hívta életre a közös magyar-zsidó honfoglalás gondolatát a felekezeti elismeréséhez közeledő zsidóság körében a Milleniumra készülő országban. Mindez a Ranke-féle német historizmus jegyeit mutatta.¹⁷ A Nagy Háború zsidó önmeghatározásai az előző két-három emberöltő alatt kialakult hatalmi-, társadalmi és szimbolikus

¹⁴ *Egyenlőség*, 1916. nov. 25. 1. Szabolcsi Lajos: Meghalt a király.

¹⁵ Singer 1907: 210–211. Elemzését lásd Glässer 2016.

¹⁶ Vö. Hahner 2006.

¹⁷ Lásd Zima 2008.

realitások között létrejött diskurzusokra épültek. Az *Egyenlőség* háborús publicistái Magyarországról Szentföldként, a magyar zsidókról a magyar nemzet többi keresztény tagjának testvéreiként, a harcba induló izraelitákról pedig szabadként, befogadottként és új otthonukért harcolókként írtak. A Nagy Háború zsidó középkorú generációja természetesnek vette a polgári egyenjogúságot, mivel a recepció után felnövekedett új nemzedékként beleszületett abba, a háború idején pedig a bevett felekezetek egyikének híveként demonstrálhatta a nemzet, a birodalom és az uralkodó iránti hűségét.¹⁸ Az első világháborús neológ propaganda a nemzettel való egybeforrást ugyanúgy hangsúlyozta, mint a dinasztikus sérelmeket és a királyhűséget. Gyakran érte a vád a zsidókat már az 1916-os németországi zsidó összeírás előtt is, hogy képtelenek a hősiek, önfeláldozó cselekvésre. Közép-Európában úgyszintén gyakori vád volt a zsidókkal szemben, hogy kibújnak a katonai szolgálat alól.¹⁹ Ennek cáfolata beépült a háború propagandájának izraelita adaptációjába és a későbbi magyar-zsidó hőskultuszba is.²⁰

A recepcióval párhuzamosan az egyházpolitikai harcok részeként a konzervatív arisztokratáknak Zichy Nándor és Eszterházy Miklós Móric vezette csoportja által életre hívott *Alkotmány*, a Katolikus Néppárt lapja folyamatosan támadta a modern társadalmi tendenciákat és a szabadelvű politikai törekvéseket. Klestenitz Tibor szerint az egyházpolitikai küzdelem egyik legfontosabb jellemzője a közéleti hangnem eldurvulása volt. A Katolikus Néppárt a kiegyezés alapjain állt, ugyanakkor a nagypolitikai törésvonalak megosztották a katolikus mozgalmat, és egészében nem képviselte sem a klérust, sem a politikailag aktív katolikusokat.²¹ A lap zsidóságot, liberalizmust és a nyugati szellemi gyökerű modernitást támadó írásai gyakran voltak az *Egyenlőség* érdekvédő és apologetikus cikksorozatainak elindítói. A koronázás, amely már nem államvallásként, csupán a felekezetek egyikeként megjelenő katolikus egyház közjogi szertartása volt, hasonló támadásoknak vált keretévé. A nádori tisztség ellátása körül – amely már Ferenc József koronázásánál is problémát jelentett – gróf Tisza István miniszterelnök református felekezethez tartozása miatt is politikai vita robbant ki. Az ellenzék a közvélemény felé azt sugallta, hogy a koronázás szigorúan katolikus szertartás, amit a protestáns Tisza szerepvállalásával megszenteltetene.²² Ebben a kontextusban nyer értelmet az intenzív neológ izraelita sajtóapologetika is a zsidóság felekezeti szerepvállalása ügyében. Kirobbantója Márkus László, az *Alkotmány* publicistája volt, aki a zsidók koronázásaként írt a közelgő közjogi eseményről. Az *Egyenlőség* ironikusan így írt:

Kik koronáznak? Ma még ők koronáznak. Ők: vagyis a zsidók. Ezt írja az Alkotmány vasárnapi krónikása, Márkus László, akit Beöthy László színházainak legjobb rendezőjéül szívesen elismerünk. Csak természetes, hogy mint kitűnő rendező, nincs épp elragadtatva a koronázás rendezésétől. A zsidók ugyanis minden helyet elfoglaltak. Új gazdagok és Adol-

¹⁸ *Egyenlőség*, 1915. okt. 28. 1. Szabolcsi Lajos: A recepció huszadik évfordulója.

¹⁹ Penslar 2011: 427–428.

²⁰ Glässer–Zima 2015.

²¹ Klestenitz 2013: 40, 45–46.

²² Maczó 2016b: 51–52.

fok, finoman így írja körül Márkus a zsidót, persze, ma ők koronáznak. Ők foglalták le a tribünöket, ők néznek ki az ablakokon, ők ülnek a Mátyás-templom tornyán. Tisztára szerencse hogy néhány zászlós úr is szerepel, különben, a koronázás nem volna más, mint zsidó hosszunapi körmenet.²³

Az *Egyenlőség* apologetikus cikkeiben a koronázás a nemzethez tartozás demonstrálásává vált. A szerkesztőség szerint: „A zsidók, ha le is szurkolnak sok ezer koronát, ezért még nem bűnösök és meg nem támadhatók. A zsidók nem akarnak mást, csak részt venni a nemzet ünnepén.”²⁴ A részvétel és hódolat individuális szinten is megjelent. Például egy pozsonyi orthodox rabbinövendék és más izraelita hódolók ajándéka is fennmaradt, amit a királyi párnak küldtek Bécsbe.²⁵

A jogegyenlőség szimbolikus érvényesítése a koronázás előkészületeinek híreiben is megjelent, számon kérve a Mátyás-templomban avatandó aranysarkantyús vitézek²⁶ sorából kimaradt izraelitákat.

Ha nem válogatnak, hanem a lövészárokból viszik a Mátyás-templomba az aranysarkantyús hősokeket, szépszámban térdeltek volna a mi hőseink is a koronás király előtt. Mert a dőhös lövészárokban harmadfélve térdelnek az aranysarkantyú jelöltjei. Zsidók épp úgy, mint nemzsidók. De ép[p], mert válogattak, kihagyták őket. Nem baj, mi verekszünk tovább.²⁷

A főrendiházi képviselőlet megoldatlan kérdése – ami a neológ unifikációs törekvéseknek is visszatérő motivációja volt²⁸ – szintén az elnyert egyenjogúság reprezentálásának csorbulását idézte elő, s érzékenyen érintette a neológ izraelita helyzetét. A jogegyenlőség szimbolikus megjelenítésének sajtódiskurzusai ugyanakkor egy másik problémát is érintettek, de lényegében nem fejtették ki azt. Ez a probléma a vallás-szociológiai értelemben vett szekularizációban, azaz a vallási normák valamint a társadalom más intézményeinek normái és elvárásai között tapasztalható eltérésekben volt megragadható. A vallásnak a fővárosi neológ izraelita polgári életvilágban más társadalmi formáktól való modern elkülönülésére mutat rá, hogy a publicisták csupán a rabbik esetében vetették fel problémaként, hogy zsinagógai szolgálatuk miatt nem tudnak jelen lenni a koronázáson. Annak kérdése fel sem merült, hogy a katolikus misén való részvétel vallástörvényileg aggályos kérdésnek számíthatott volna.

A magyar zsidóság küldöttségeiben, melyekkel a koronázási ünnepségen résztvesz: pap nincsen. Szébb volna és felekezetünk szellemének is megfelelő, ha a magyar rabbikar is képviselve volna a történelmi aktuson, de ennek útját állja egyrészt, hogy országos papi méltóságunk nincsen, főrendiházi papi képviselőtünk, melynek hivatalból most szerep juthatna,

²³ *Egyenlőség* 1916. dec. 23. 2. Glosszák a hétről.; A „hosszúnapi körmenet” az engesztelő napra történő ironikus utalás, aminek nem része a keresztény körmenetekhez hasonlatos rítus.

²⁴ *Egyenlőség* 1916. dec. 23. 2. Glosszák a hétről.

²⁵ Maczó 2016a: 379.

²⁶ Maczó 2016b: 104–105.

²⁷ *Egyenlőség* 1916. dec. 30. 7. Glosszák a hétről.

²⁸ Lásd Frojimovics 2008: 86–90; 264–269.

megszületni még mindig nem tudott, másrészt szombati napon van a koronázás, s e napon a rabbikra templomaink áhitatra, épülésre váró közönségének van szükségük, papjaink e napon templomaikat ott nem hagyhatják. A magyar zsidó pap nemes ornátusa mindezért hiányozni fog a katolikus klérus, s a protestáns felekezeti főpapok diszruhái közül.²⁹

A rabbi szerepkör más felekezetek papi szerepkörének való megfeleltetése szintén a bevett felekezetek közé tartozást volt hivatott nyelvileg kifejezni. A „magyar zsidó pap” nem kohanita származást jelölt, hanem a magyarosodó izraelita felekezet lelki vezetőjét. Az *Egyenlőség* már a koronázási előkészületek során megkísérelte a felekezeten belüli irányzati különállások felszámolásának, azaz az unifikációnak a szolgálataiba állítani a koronázási szertartáson való izraelita jelenlét kérdését.

Negyedik Károly király a közeli napokban leteszi az esküt a magyar alkotmányra, törvényeinkre, akkor a magyar zsidóság létének két alaptörvényére is megesküszik, biztosítja az emancipáció, a recepció örök elveit és a magyar szabadságban a mi külön szabadságaink védelmére is kötelezi magát. És a magyar zsidó hitfelekezetnek, melynek e két dicső törvény adott életet és jogot e hazában, alkalma lesz nagy hűségét kifejezni a legközelebbi időben a trón előtt. [...] Negyedik Károly király ne ismerje a szétszakadt, pártos magyar Izraelt. Az új magyar király úgy lássa a magyar zsidóságot, amint a múlt tévelygései után egymásra talál. A testvérek fogjanak kezét a trón előtt. Szivleljük meg a nagy időt. Tekintsünk a jövőbe és feledjük a multat. A háboru alatt sok régi válaszfal omlott le. És most, egymásra találva, kezdjük meg a magyar zsidóság történetének új korszakát. Együtt a király elé!³⁰

A királyi tekintély szimbolikus neológ bevonása a kérdésbe viszont nem hozott lényegi változást. Az orthodoxia unifikációt elutasító álláspontja mögött álló legfőbb érv az volt, hogy a vallás normáinak az élet minden területén való érvényesülése már nem számított a neológ közösséghez tartozás legfőbb feltételének. Ezt a zsidó felvilágosodás neológiát átszövő eszméinek tulajdonították az orthodoxok. A hivatalos izraelita képviselő a lap szerint a Sábbát idején tartott keresztény közjogi szertartáson a felekezeti-irányzati országos intézményrendszert megjelenítve társadalmi szinten valósult meg, az intézmények képviselőtét ellátó, társadalmi presztízzsel és polgári sikereik okán szerzett státusszal bíró egyének, nem pedig rabbik által.³¹

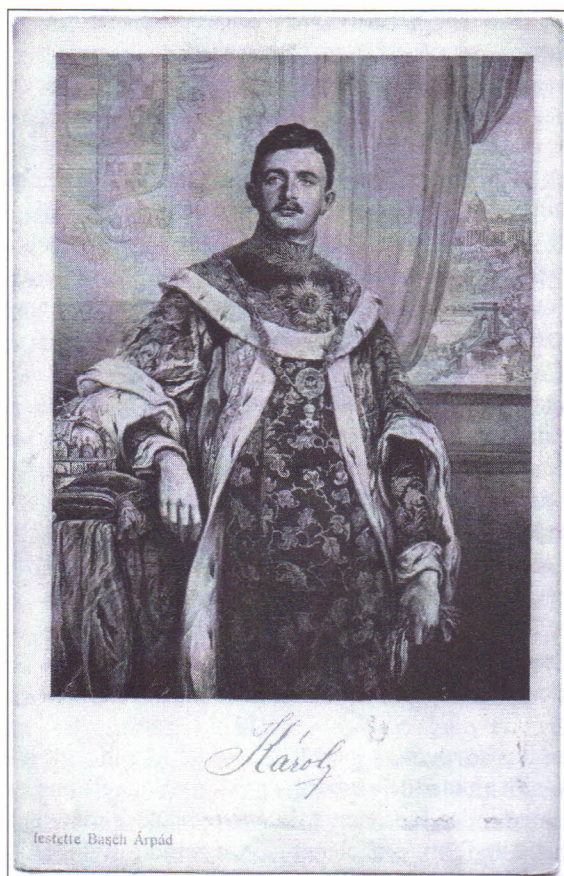
DISKURZUSTRADÍCIÓK A KORONÁZÁS SAJTÓOLVASATAIBAN

A koronás fő vallási értelmezései a judaizmus szétszórátás-értelmezéséből és az antik uralkodótisztelet judaizálásából eredtek. Ezek jól illeszkedtek a dualizmus idejének állampatrióta királytiszteletébe. A jelenséget árnyalta Európa modernizálódó társadalma. A rendi hagyományok a modern nemzeteszizmekkel alkalmanként összefonódtak vagy

²⁹ *Egyenlőség* 1916. dec. 30. 15. Hírek – Pap nélkül.

³⁰ *Egyenlőség* 1916. dec. 9. 1. Együtt a király elé!

³¹ *Egyenlőség* 1916. dec. 30. 15. Hírek – A magyar zsidó felekezet képviselője a koronázáson.

2. kép. Basch Árpád izraelita festő királyportréjának képeslap-reprodukciója, a Hadsegélyező Hivatal kiadása

táridézetekkel és kétnyelvű imaszöveggel helyezte transzcendens kontextusba a háborús propagandát, ami gyakori jelenség volt a keresztény felekezeteknél is.³⁵

Ferenc József feletti gyász homíliai és sajtóhírei ezen keretek között a judaizmus hagyományait, az arisztokrácia gyászpompáját és az első világháborús propagandát ötvözték. Az *Egyenlőség* gyászrovata a patriotizmus, a Monarchia és Magyarország melletti országos izraelita elköteleződés fórumaként is figyelmet érdemel. Az uralkodó gyász hírét követő lapszámtól Pészách előttig külön rovat foglalkozott a fővárosi és vi-

ütköztek. Az uralkodóért mondott ima a zsidóság és a hatalom viszonyának fontos kifejeződése volt. Közép-Európában a 18. századtól megjelenő *Hanoten tesuá* [= Aki megváltást ad] kezdetű imaszövegek változatai a közösség és a tágabb szociokulturális rendszer viszonyát mutatták.³² A kezdősorból képzett megjelölés imatípust fed, ami magyar fordításában, de héber előfordulásaiban is sokféle lehetett. Az első világháborús propaganda képeslapok is közöltek *Hanoten tesuá* imavariánsokat, mint például Spatz Henrik Könyvnyomdájában Budapesten a zsidó újévre kiadott osztrák-magyar szecsessziós ima- és üdvözlőlap, melynek színezett változata is ismert.³³ Más kiadások Ferenc Józsefért és/vagy Vilmos császárrért mondott, arcképeikkel ellátott imaszövegek voltak.³⁴ Ezek a levelezőlapok a zsidó középrétegeknek a közép-európai háborús célokkal való azonosulását mutatták. Vácott Katzburg Lipót kiadásában megjelent izraelita újévi képeslap pedig – a koronás fő tiszteletére képileg utalva – zsol-

³² Damohorská 2010: 7, 12–13, 17–20. A vizsgált periódusra vonatkozóan lásd: Glässer 2016: 79–81.

³³ *Hánótén tesuá* ima az uralkodóért, első világháborús propaganda képeslap az izraelita újévre. Magyar Zsidó Levéltár, leltári szám: Hu HJA K709

³⁴ Lásd MILEV Hu HJA K361; Hu HJA K393; Hu HJA K262; Hu HJA K709 számú tételét.

³⁵ Vö. Busch 1997: 94–104.

déki hitközségek Ferenc József lelki üdvéért tartott gyászistentiszteleteivel. A rovatot a magyar zsidóság történelmi gyászának krónikájaként indította el a szerkesztőség, annak a szeretetnek a felmutatására, amellyel a zsidóság a királyt körülvette. Az izraelita felekezetet „felszabadító” nagy uralkodó feletti gyász és az új uralkodó szimbolikus gesztusainak figyelemmel követése párhuzamosan volt jelen a sajtóban. A cikkek az új uralkodó zsidósághoz való viszonyulását próbálták a koronázás előkészítésének folyamatától az izraelitákat érintő első közjogi cselekedetekig kitapintani. Az előkép Ferenc József háborús percepciója, és emléke volt. Ő vált modellté és elvárássá az új uralkodót illetően. IV. Károlyt a folytonosságot hangsúlyozva hozzá viszonyították. A trónra lépő császár megnyilatkozásait a zsidóság háborús részvételét elvitató vádak elítéléseként mutatták be.

IV. Károly király, még mielőtt történelmi hivatásának kapui feltárultak előtte, fen[n]költ gondolkodásmódja mellett mily igazságos, megértő tudott a zsidóhitűekkel szemben is lenni és bizonyítja azt, hogy a nehéz időkben tanusított hazafias érzelmeiket, cselekedeteiket fölismerte, méltatta és jobb jövőt ígérő érdemnek minősítette.³⁶

A neológia és az orthodoxia saját intézményesülése mellett, az uralkodó érdemének tulajdonította a zsidóság társadalmi integrálását, polgári egyenjogúsítását és bevett felekezetté tételét is. Ferenc József így a zsidóságot védelmező, mélyen vallásos katolikus uralkodóvá vált. IV. Károlyt az örökölt uralkodói szerep erre predesztinálta a lap Józsué hasonlatában is kifejtett módon. Ezért a koronázás értelmezéseit az új izraelita irányzati intézményrendszernek a modern polgári állam kereteivel egyidejű kiépülésére történő utalásokkal szőtték át. Kiss Arnold, izraelita költő, budai neológ főrabbi a koronázást követő lapszámban közölt cikkében IV. Károly alakját és magát a szertartást – az események közötti lényegi azonosságot kereső zsidó időszemléletet követve – a szentírási időkkel állította párhuzamba.

Ágyúk dörrenése, népöröm zengő ércszava között, lengő lobogók ragyogó díszében szállott az ősi magyar korona az ifjú fejedelem felkent homlokára. Harangzúgás és milliók zsolozsmás éneke hirdette a hárfás [Dávid] király zsoldárszavát: „a te hatalmadban örül a király, színarany koronát tettél a fejére.” Nemzeti életünk legjelentősebb napjai közül való az a nap, amelyen a magyar király esküt tesz az ezeréves alkotmányra, s fejét az ősi korona illeti.³⁷

A neológ *Egyenlőség* koronázásértelmezése és hódolata a vallási hagyományokon túlmutatóan a kor társadalmi valóságára reflektált, és egy társadalmi térben cselekvő, személyiséggel felruházott, trónörökös megnyilatkozásaiból megismert uralkodóhoz szólt.

Hódoló érzésekkel áll a magyar Izrael IV. Károly trónszéke előtt. Múltak kön[n]yétől fátyolos szemében nem jobbágyi alázkodás esdeklő, félénk sugara csillan többé, hanem jogban és igazságban bizakodó önrzetés magyar hűségnek fogadalma. A korona gyöngyeinek

³⁶ *Egyenlőség* 1916. dec. 2. 13. Hírek – IV. Károly király és a zsidók.

³⁷ *Egyenlőség* 1917. január 6. 4. Kiss Arnold: Színarany koronát tettél a fejére...

legtündöklőbbje: az igazság csillan a mi szemünkbe is. Első szava mihozzánk az igazság biztató igéje volt: *a zsidó lakosság mindig bebizonyította Hazám és hazája iránti hűségét és ragaszkodását. És a jelenlegi nagy időben áldozatkészen járult vérével és vagyonával az Isten kegyes segítségével elért sikerek kivívásához. Biztosítom hitfeleiket arról, hogy országaimban korlátlanul élvezhetni fogják a minden polgárt megillető jogokat... hiszen a zsidó katonák mind igen vitézül viselkedtek.*³⁸

IV. Károly alakjához a koronázás cikkeiben és a későbbi olvasatokban is a jog-egyenlőség kiteljesítőjének, a felekezeti béke őrzőjének szerepe társult, ami a lap szerint a király világszemléletéből, személyes meggyőződéséből fakadt.

Üdv a magyar királynak, kinek első ígérete, hogy a jogegyenlőség felett örködni fog. Üdv a magyar királynak, ki uralkodása első napjaiban hálásan emlékezett meg a zsidó katonáiról, a zsidóság önfeláldozásáról. A magyar zsidóságnak nincs is jobb kivánsága, mint e kettő: hogy joga, szabadsága legyen és hogy elismerjék, mit tett a hazáért. Csak a fejlődés, a boldogulás lehetősége adassék meg neki.³⁹

Az *Egyenlőség* történelmi tárgyú írásai, már korábban is a Ranke-féle német historizmus jegyeit hordozó magyar nemesi romantikus történelemszemléletbe illeszkedtek. Kohn Sámuel történész rabbi adaptálta magyar zsidó viszonyokra a közép-európai, német gyökerű, dinasztikus, törzsi múltidézőt. Magyar-zsidó közös megalapozó emlékezet a magyar honfoglalás ezredéves évfordulójának jegyében fogalmazódott meg erősen reflektálva az emancipáció és a recepció kortárs valóságára. A magyarrá válás folyamatában artikulálódott társadalmi igényként a közös honalapítás, a közös származás, az együttérkezés és az ezeréves a magyar-zsidó sorsközösség felmutatása a koronázás hódoló neológ izraelita olvasataiban is megjelent.

A honfoglalás hősei között, úgy mint ma, mikor azért folyik a harc, hogy megtartsuk ami a miénk: zsidó vitézek is harcoltak. Egy ezredév óta vagyunk a magyar királyok ünnepeinek ünneplői. Hollós Mátyás koronázásánál büszke bandériumunk ékítette a diszmenetet. Később sötét századokban néma szemlélői voltunk az örömmek. De IV. Károly koronázásán már a szabad, az egyenlőjogu magyar zsidóság vesz részt. És mi a szabadságot úgy értelmeztük, hogy még inkább, még többet áldozhatunk nemzetünkért, mint ezelőtt. Im meggörnyedve a háboru sulya alatt, de lobogó magyar lelkesedéssel, zsidó hűséggel köszöntjük a királyt és a királynét. Sokat, nagyot várunk tőlük. Békét. Békét odakünn, a határokon és házaink, otthonaink békéjét.⁴⁰

Az *Egyenlőség* publicistái egyértelmű különbséget tettek a vallási hagyomány okán megadandó tisztelet és hódolat – amelyre példaként Mátyás király és Ferenc József koronázási szertartását idézték – valamint az állampolgári és felekezeti egyenjogúsítás

³⁸ *Egyenlőség* 1917. január 6. 4. Kiss Arnold: Színarany koronát tettél a fejére...

³⁹ *Egyenlőség* 1916. dec. 30. 1. A koronázás ünnepére.

⁴⁰ *Egyenlőség* 1916. dec. 30. 1. A koronázás ünnepére.

alapjain álló koronázási részvétel között. Az 1916. év végén tartott koronázást a nemzet részeként élték meg, s tartották fontosnak a felekezeti publicisztikát formáló neológ rabbik. Bernstein Béla neológ rabbi, a recepció korának új nemzedékéhez tartozó történész, a függetlenségi magyar zsidó emlékezet megformálója, a felekezet története felől fogalmazta meg ezt a gondolatot.

A magyar zsidóság történetében kettős örömnünetet jelent 1916. december 30-ika, mert e nagy napnak nevezetes munkájában, a magyar király hagyományos fényű koronázásában első ízben vesz részt. Igaz, volt már elég koronázás Magyarországon, amelyen a zsidóság is részt vett, de csak a távolból, hódolatának nyilvánításával, mint hű alattvaló; a koronázás ténye azonban reá nem tartozott, azzal szemben idegennek tekintetett, mert hisz a zsidó nem volt a hazának édes fia, nem a többiekkel egyenlő jogu polgára, akinek, mint a nemzet egy bármily csekély és jelentéktelen, de tényleges részének nevében a magyar királyt megkoronázták. [...] Nem így most 1916. december 30-án! Immár az egyenjogú magyar zsidó, az egyenjogúsított zsidó vallás fia, büszke örömmel kíséri az új magyar király ragyogó koronázását, mert hisz a magyar nemzet képviselői által választott nádorhelyettes Magyarországon egész népessége nevében teszi Szent István koronáját a fiatal király fejére és mi tudjuk, látjuk, hogy nincs már jobbágy, nincs már jogfosztott, törvényen kívüli pária e hazában; a törvény előtt a népnek minden rendű és rangú, minden nyelvű és felekezeti rétege egyenlő, teljes jogu tagja magyar szent korona államának.⁴¹

Kiss Arnold budai főrabbi olvasatában az a korona, amely a judaizmus Szentírást értelmező hagyománya szerint nem kellett a fáraónak Mózes és Áron küldöttségétől, IV. Károly fejét fogja ékesíteni az Örökkévaló előtt.

„Urunk! királyunk! – válaszolnak azok [a fáraónak – G.N.] – mi nem mindennapi koronát hoztunk számodra – ám ennek a fényét szem nem láthatja, a súlya fejedet nem nyomja, égből szállott mireánk ez a korona, Isten küldte azt neked miáltalunk, s eme égből származott koronának az a varázslatos tulajdonsága van, hogy aki annak birtokába jut, nem hordozza azt a fején, hanem a korona hordozza birtokosát, megvédi támadásoktól, megoltalmazza bajban, megmenti megpróbáltatások idejében. A mi nevünk: Mózes és Áron, a szabadságnak és igazságnak tanítói vagyunk mi, s a korona, amit neked hoztunk: a szeretetnek és hűségnek koronája.”⁴²

A *Szóbeli Tan* isteni eredetű koronája a budai főrabbi értelmezésében a magyar izraeliták töretlen királyhűségéként jelenik meg újra.

Ahhoz a koronához, amelyet mi viszünk királyunk elé, mi egy pillanatra se válhatunk hűtelenné sohasem, rajongó odaadásunk királyhoz és hazához meg nem tántorodott sohasem, sőtét időkben sem – lángolóan lobban a tüze mostan is, az igazságnak és az egyenlő jognak

⁴¹ *Egyenlőség* 1916. dec. 30. 4–5. Bernstein Béla: A mi koronázásunk.

⁴² *Egyenlőség* 1917. január 6. 4. Kiss Arnold: Színarany koronát tétél a fejére...

szikrázó napfényében, mert a mi lelkünkben hitelvvé kristályosodott a bölcs király intő szövege⁴³: „tisztelve féljed Istent, s a királyt, s mit se tarts a jogot elferdíteni akaróktól.”⁴⁴

A budai neológ főrabbi a 21. zsolttár szentírási szövegét vonatkoztatta a megkoronázott uralkodóra.

Mi pedig a zsolttár ősi fohását, nemzetek himnuszát énekeljük a templomainkban: Isten! a te hatalmadnak örül a király és a te segítségével mily nagyon ujjong! Szíve kívánságát megadta néki és ajkának óhajtását meg nem vontad tőle. Mert elébe jös[s]z üdvösség áldásával, színarany koronát teszel a fejére.⁴⁵

A koronázási szertartás okán a közösségi mérsékelt vallásreform szolgálatába állított bibliakritikát és historizmust képviselő *Wissenschaft des Judentums* művelői⁴⁶ is közzé tettek írásokat a koronázás zsidó szentírási alapjaira vonatkozóan. A vidéki neológ rabbik megjegyzései a jelen koronázását kötötték össze a megalapozó emlékezet párhuzamaival. Herczog Manó kaposvári főrabbi a koronázási kehely Dávid királytól származó zsolttárát elemezte, Heller Bernát folklorista a koronázási dombot kötötte össze talmudi legendákkal.⁴⁷ Ezáltal a katolikus rendi szertartást helyezték a modernizálódó állam zsidó állampolgárainak vallási keretei közé. A katolikus elemek ókori zsidó gyökereit keresték, a kor történeti, folklorisztikai és vallástörténeti ismereteit rendezték racionális történeti ismeretké. A közösségi törekvéseket alátámasztó, alkalmazott tudományt közlő *Meturgeman* rovat – ami a szentírási szöveg közérthető tolmácsolásától vette címét – a koronázási szertartás egyes elemeinek „zsidó eredetét” mutatta fel.⁴⁸ Az ezekre adott reakciók okán íródott újabb fejtegetéseket Szabolcsi Lajos főszerkesztő már egyértelműen társította olyan felekezeten kívülről érkező individuális állításokhoz, amelyek a nemesi historizmust képviselték ugyan, de megkérdőjelezték az izraelita felekezeti szerepvállalás szükségességét a koronázási szertartáson. Így került például válaszként közös alapra a szukoti lulávlengetés a koronázási dombon végzett kardvágással.⁴⁹ Az előkészületek kezdetétől pedig alkalmi történelmi cikkek sora idézte meg a zsidóság részvételét a korábbi magyar királykoronázásokon.⁵⁰

A koronázás szertartásának hitközségi szintű adaptálása a szombat délelőtti ima elé beiktatott koronázási istentiszteletek révén valósult meg. Guttman Mihály, a Rabbiképző Intézet tanára – az uralkodóért mondott ima hagyományát folytatva – ko-

⁴³ *Példabeszédek* 24:21

⁴⁴ *Egyenlőség* 1917. január 6. 4. Kiss Arnold: Színarany koronát tettél a fejére...

⁴⁵ *Egyenlőség* 1917. január 6. 4. Kiss Arnold: Színarany koronát tettél a fejére...

⁴⁶ Vö. Glässer–Zima 2014: 155–156, 159.

⁴⁷ *Egyenlőség* 1916. dec. 30. 4–5 Weisz Miksa: Koronázás a régi Izraelben; Heller Bernát 1909-ben az *Ethnographiában* is írt a koronázási halomról. Heller 1909:133.

⁴⁸ *Egyenlőség* 1916. dec. 9. 20–21. A királyi kézmosás.

⁴⁹ *Egyenlőség* 1917. jan. 6. 11–12. Szabolcsi Lajos: A kardvágás.

⁵⁰ *Egyenlőség* 1916. dec. 9. 5. Magyar zsidók az 1790-ik évi koronázáson.; *Egyenlőség* 1916. dec. 16. 2–3. A magyar zsidók szerepe a koronázások alkalmából.; *Egyenlőség* 1916. dec. 23. 19–20. Adalékok a magyar zsidókról és a koronázásról.; *Egyenlőség* 1916. dec. 30. 2–3. Büchler Sándor: Koronázás napján.

ronázási imát írt, amelyet a lap teljes oldalán hozott.⁵¹ Az *Egyenlőség* chanuka híreitől kezdődően pészách utánig hozta a koronázás országos és helyi vonatkozásait, valamint az új király zsidóságot érintő szimbolikus gesztusait. Ezekben a beszámolóokban közölték egyrészt a rabbik beszédeinek kivonatait, másrészt más felekezeti állami méltóságok és társadalmi presztízzsel bíró hivatalos viselő személyek részvételét a koronázás napját követően tartott zsinagógai istentiszteleteken. A neológ sajtó egyes orthodox központok magyar nyelvű koronázási istentiszteleti dróséit a magyarosodás jeleként, a neológ homiletika és a nemzeti nyelv átvételének igazolásaként, a neológ stratégia alátámasztásaként és az „új idők” által igazolt haladás jeleként értelmezte. Ez a tendencia már Ferenc József gyászistentiszteletei körül megjelent az *Egyenlőség*ben.⁵² A koronázást követő istentiszteleteket – a sajtóban is nyíltan vállalva⁵³ – azzal a szándékkal tartották meg, hogy a koronázási szertartás során elfoglaltságuk miatt akadályoztatott más felekezeti méltóságok is részt vehessenek rajtuk.⁵⁴ A nemzettel való közös harc „magyar makkabeusok” allegóriájában megnyilvánuló jelképével párhuzamosan nyilvánította ki a sajtó az izraelita felekezet király iránti hűségét.

TANULSÁGOK

A koronázás értelmezéseiben párhuzamos, több ponton összefonódó diskurzustradíciók különíthetők el. A tanulmány címében is szereplő idézet ezek ötvöződésének szemléletes példája. A dualizmus szimbolikus politikájának részét képezte az állampatrióta királytisztelet, ami a judaizmus koronás főre vonatkozó vallási hagyományaival találkozott. Így vált az elhunyt Ferenc József az egyenjogúsítás zsidóságot megértő, aktív szereplőjévé, és lett az 1916. évi koronázás a magyar-zsidó egyenjogúság ünnepévé. A magyar nemesi elit a historizmus kulisszái között szemlélte az eseményeket. Az 1867-es koronázást előkészítő kiegyezésnél sem államban vagy állami szuverenitásban gondolkodtak, hanem országban és királyban, illetve azok történeti jogaiban dinasztikus alapon.⁵⁵ A koronázás értelmezései körül kiobbant felekezeti-politikai viták az *Egyenlőség* hetilap számára a jogegyenlőség csorbulása okán váltak hírértékűvé. A neológ izraelita életvilágon belül sem volt egyöntetű a koronázás narratív megjelenítése. Eltérő értelmezési hagyományok és –keretek fedezhetőek fel a szövegek megformálásában. A neológ rabbik a vallási tradícion és közösségi emlékezeten keresztül mutatták be koruk eseményeit. IV. Károly – az elhunyt Ferenc Józsefhez hasonlóan – a szentírási királyok képét öltötte magára, ami a felekezeti hozzá fűzött alattvalói reményeit, a Ferenc József-i szerep betöltését is magában hordozta. A szabadfoglalkozású, jogász vagy író publicisták a dualizmus szabadelvű politikai gondolkodásán, a modern alkotmányosságban valamint a hászkálából eredő felvilágosult

⁵¹ *Egyenlőség* 1916. dec. 30. 6. Guttman Mihály: Héber ima a koronázásra.

⁵² *Egyenlőség* 1916. dec. 16. 11. Hírek – Magyar szó az orthodox templomban.

⁵³ *Egyenlőség* 1916. dec. 16. 10. Hírek – A magyar zsidóság a koronázáson.

⁵⁴ *Egyenlőség* 1916. dec. 30. 15. Hírek – Koronázási istentiszteletek.

⁵⁵ Bővebben lásd Glässer–Zima 2013: 38–39.

univerzalista és egalitáriánus eszméken keresztül értelmezték a koronázás közjogi és szimbolikus eseményeit. A vallási hagyományokon nyugvó, a modern állam polgári egyenjogúságának keretében átértelmezett, a racionális történeti érdeklődés által bensősévé tett koronázás izraelita felekezetesítése mégis a neológ és orthodox hitközségek hálózatát képviselő központi irodák egyházi és állami szertartásokon való részvétele által és a hitközségi keretek között megtartott koronázási istentiszteletek formájában valósult meg. IV. Károly alakja – zsidóság irányában tett szimbolikus kijelentéseinek folyamatos felmutatásával és a korábbi koronázásokra történő reflektálással – így egy történelmi fejlődés ívét jelenítette meg, amelyben a zsidóság polgárjogot nyert és a nemzet részévé vált. Ez a történelmi ív már Löw Lipót 1848-49-es beszédeiben a történelemben újból megnyilatkozó, a zsidóság sorsába beavatkozó Örökkévaló alakjához kötődött, a nemzet történetében, a dualizmus szimbolikus politikai terében megmutató „eszkatológia” lett.

Irodalom

BARNA Gábor

- 2016 Emlékmisék, királymisék Kunszentmártonban. In: Glässer Norbert – Zima András – Glässerné Nagyillés Anikó (szerk.): „A királyhűség jól bevált útján...” *Rendi és nemzeti kötődések szimbolikus változásai 1867 és 1918 között.* – Szeged: MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport; SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék.

DAMOHOŘSKÁ, Pavla

- 2010 *The Jewish Prayer for the Welfare of the Country as the Echo of Political and Historical Changes in Central Europe.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakultá.

FROJIMOVICS Kinga

- 2008 *Szétszakadt történelem. Zsidó vallási irányzatok Magyarországon 1868-1950.* Budapest: Balassi Kiadó.

GERŐ András

- 2016 *Ferenc József és a magyarok.* Budapest: Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány.

GLÄSSER Norbert

- 2016 “»Bless Our King, Who You Sent Like Moses«: Jewish religious interpretations of loyalty to Hungarian King Francis Joseph,” *Religion, Culture, Society* 3. 77–96.

GLÄSSER Norbert – ZIMA András

- 2013 Óbecse polgári arculata. In: Glässer Norbert (szerk.): *Óbecse a polgárosodás útján.* 29–75. Óbecse: Óbecse Község.
- 2014 A magyarországi Wissenschaft des Judentums íve Löwöktől Scheiberig: Scheiber Sándor, a Löw-hagyaték gondozója. In: Barna Gábor – Glässer Norbert – Zima András (szerk.): Löw Immanuel: *Zsidó folklór tanulmányok.* 146–169. Szeged: SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék.

- 2015 “The emperor-king’s Hungarian Maccabees: The components of Hungarian Jewish First World War propaganda.” In Z. Karvalics, László (ed): *Information History of the First World War*, 149–168. Budapest: L’Harmattan Kiadó.

HAHNER Péter

- 2006 *A régi rend alkonya*. Egyetemes történet 1648-1815. Budapest: Panem.

HELLER Bernát

- 1909 Magyar mese- és mondaelemek egyetemesebb kapcsolatban. *Ethnographia* XX. 129–133.

KERTÉSZ K. Róbert

- 1917 *IV. Károly apostoli magyar király koronázásának művészi és műszaki munkái*. Budapest: Hornyánszky Viktor cs. és kir. könyvnyomda.

KLESTENITZ Tibor

- 2013 *A katolikus sajtómozgalom Magyarországon: 1896–1932*. Budapest: CompLex.

KLIEBER, Rupert

- 2010 *Jüdische, christliche, muslimische Lebenswelten der Donaumonarchie, 1848-1918*. Wien: Böhlau Verlag.

LANDGRAF Ildikó

- 2016 „Király, pásztor és nyáj egy legyen!” Az uralkodócsalád reprezentációja az 1867–1918 közötti magyar populáris olvasmányokban és hatásuk a szóbeli hagyományokra. In: Glässer Norbert – Zima András – Glässerné Nagyillés Anikó (szerk.): *„A királyhűség jól bevált útján...” Rendi és nemzeti kötődések szimbolikus változásai 1867 és 1918 között*. 23–38. Szeged: MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport; SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék.

LOHRMANN, Klaus

- 2000 *Zwischen Finanz und Toleranz. Das Haus Habsburg und die Juden. Ein historischer Essay*. Graz–Wien–Köln: Styria Verlag.

MACZÓ Ferenc

- 2016a Adalékok IV. Károly király és Zita királyné populáris tiszteletének szakrális elemeihez. In: Glässer Norbert – Zima András – Glässerné Nagyillés Anikó (szerk.): *„A királyhűség jól bevált útján...” Rendi és nemzeti kötődések szimbolikus változásai 1867 és 1918 között*. 377–392. Szeged: MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport; SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék.

- 2016b *Az utolsó magyar királykoronázás. IV. Károly király és Zita királyné koronázási ünnepsége Budapesten 1916 végén*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont.

PENSLAR, Derek J.

- 2011 „The German-Jewish Soldier: From Participant to Victim.” *German History* 29 (3). 423–444.

SINGER S. Leó

- 1907 *Kötelességtan*. Rimaszombat: Lévai Izsó Könyvnyomdájában.

UNOWSKY, Daniel L.

- 2006 *The Pomp and Politics of Patriotism. Imperial Celebrations in Habsburg Austria, 1848–1916*. West Lafayette–Indiana: Purdue University Press.

ZIMA András

- 2008 "Cult or spirit? Integration strategies and history of memory in Jewish groups in Hungary at the turn of the 19th-20th century." *Acta Ethnographica Hungarica* 53 (2): 243–262.

Glässer Norbert

Egyetemi adjunktus, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék külső munkatárs
e-mail: norbertglaesser@gmail.com

Norbert Glässer

The Neolog Israelite discourse traditions of the coronation of the last ruler of the Austro-Hungarian Empire

The last coronation in the Hungarian kingdom, that of King Charles IV in 1916, was inserted into the social reality of the First World War. The event was documented with modern devices and was interpreted by a number of opinion forming groups in the press. In the Israelite interpretation of the coronation several parallel and intertwined discourse traditions can be differentiated. The state patriotic reverence of king was part of the symbolic politics of the Austro-Hungarian dual monarchy, which responded to the religious traditions of Judaism in relation to the crowned leader of a people. In this way Franz Joseph I, who deceased in 1916, became an active actor in the emancipation of Jews and the coronation of Charles IV became a feast of Hungarian-Jewish equality of rights. Hungarian noble elite perceived these events from the framework of historicism. The narrative representation of the coronation was not unambiguous for the Neolog Israelites either. Diverse interpretive traditions and frameworks can be pointed out in the formation of texts. Neolog rabbis presented contemporary events via religious traditions and community memory. King Charles IV, similarly to the deceased Franz Joseph, was depicted as kings of the Holy Script, implying hope of the subjects of the denomination and fulfilling the role of Franz Joseph as well. Free-lance journalists, being lawyers or writers by profession, interpreted the legal and symbolic events via the universalist and egalitarian ideas derived from modern constitutionality and Haskalah as well as the liberal political thinking of the dual monarchy. The Israelite perception of the coronation that relied on religious traditions, was reinterpreted in the framework of the civil emancipation of modern states and interiorized by rational historical interest was primarily realised by the participation of central offices representing the network of Neolog and Orthodox synagogues at the ecclesiastical and state rites, and at the church services commemorating the coronation.